

Mirosław Klusek

SYTUACJA ROLNICTWA W WOJEWÓDZTWIE KRAKOWSKIM PO WYZWOLENIU W 1945 ROKU

SITUATION OF AGRICULTURE IN MALOPOLSKA VOIVODESHIP AFTER LIBERATION IN 1945

Zakład Socjologii i Rozwoju Wsi, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie
al. Adama Mickiewicza 21, 31-120 Kraków, e-mail: m.klusek@ur.krakow.pl

Abstract. The article is devoted to situation, in which agriculture in Malopolska Voivodeship had found itself in first year after war activities finish. In this period state industry had contended with different problems. Good organization and improvement of efficiency had not been able to be led in the industry. In relation to prewar production, productivity of firms amounted to only from 20 to 30%. Increasing costs of state firms had carried with increase of industrial articles' prices. In the end, at the end of 1945 occurrence "prices scissors" had intensified to agricultural products' disadvantage. This difficult economic situation in Poland had affected especially disadvantageously on agriculture situation. Rebuild of country destroyed in results of war activities in Malopolska Voivodeship had proceeded very slowly. The main obstacle was the lack of sufficient amount of building materials. While, the Ministry of Supply and Trade had saddled farmers with compulsory non-cash services. Excessive measurement of services and war damages caused, that Cracow Agriculture had founded itself in long-term production in depression. It is, therefore no wonder that „stiff” market that could be the regulator in the sphere of food articles' prices had lost its significance very quickly. The rations of food had successively been reducing. On ration coupons in I Category only bread and sugar could be received and only in minimal amount. Other products were available only when any exceptional transport UNRRY had arrived.

Słowa kluczowe: odbudowa wsi, produkcja roślinna, produkcja zwierzęca, reforma rolna, rolnictwo województwa krakowskiego, świadczenia rzeczowe rolnictwa.

Key words: agricultural reform, agriculture in Malopolska Voivodeship, animal production, country rebuild, non-cash services in agriculture, plant production.

WSTĘP

Niniejszy artykuł poświęcony jest sytuacji rolnictwa w województwie krakowskim w pierwszych latach po drugiej wojnie światowej. Wieś krakowska w 1945 r. znalazła się w bardzo trudnej sytuacji. Konieczna była odbudowa zabudowań gospodarskich i pól uprawnych zniszczonych w wyniku działań wojennych. Natomiast władze państwowe, dążąc przede wszystkim do rozbudowy przemysłu, nie czyniły zbyt wiele. Zbyt niskie ceny na produkty rolne, oddawane państwu w ramach kontyngentu, a zbyt wysokie artykułów przemysłowych będących na wolnym rynku, niedobór i bardzo niska jakość artykułów reglamentowanych oraz niewielki przydział kredytów na odbudowę zniszczeń powojennych prowadziły do dalszego zubożenia wsi krakowskiej.

Literatura naukowa, dotycząca omawianego okresu, koncentruje się przede wszystkim na sprawach politycznych (Sowa 2001, Roszkowski 2003, Czubiński 2005). Natomiast w publikacjach dotyczących kwestii gospodarczych poświęcano mało miejsca problematyce rolnictwa (Landau i Roszkowski 1995, Jezierski i Leszczyńska 2001, Kaliński i Landau

2003). Brakuje opracowań przedstawiających sytuację rolnictwa w Polsce powojennej na poziomie województwa.

MATERIAŁ I METODA

Zastosowanie metody badawczej, polegającej na analizie dokumentów archiwalnych, w odczuciu autora umożliwiło zrealizowanie zamierzonego celu.

Podstawową bazą źródłową były dokumenty krakowskiego oddziału Państwowego Banku Rolnego, znajdujące się w Archiwum Państwowym w Krakowie.

OGÓLNA SYTUACJA WOJEWÓDZTWA KRAKOWSKIEGO

Sytuację w województwie krakowskim, podobnie jak i w kraju, można by w 1945 r. podzielić na trzy okresy: pierwszy – od końca wojny do końca kwietnia, drugi – do końca września, a trzeci – do końca grudnia.

Okres do końca kwietnia charakteryzował chaos powojenny w całej gospodarce oraz wzrost cen.

W drugim okresie udało się opanować sytuację na rynku cen żywności, doprowadzając do ich spadku, natomiast postępujący wzrost kosztów produkcji artykułów przemysłowych spowodował ponowną zwyżkę cen. Pojawiły się także symptomy regeneracji rynku pieniężnego. Nastąpiło ożywienie prywatnego przemysłu, usprawnienie transportu oraz początek kapitalizacji nadwyżek. Natomiast przemysł państwowy borykał się z poważnymi problemami związanymi z organizacją oraz wydajnością. Pogarszało to i tak już niekorzystną sytuację gospodarczą kraju. Znaczne deficyty państwowych zakładów były pokrywane ze środków finansowych pochodzących z kasy państwowej (Sprawozdanie ekonomiczne... 1945).

Ostatnie miesiące 1945 r. były konsekwencją drugiego okresu. Kontynuowano upaństwowienie przemysłu, nawet średniego, zapoczątkowane wielkim „parlamentem gospodarczym” zorganizowanym przez robotnicze organizacje zawodowe na przełomie września i października w poszczególnych miastach wojewódzkich, de facto inspirowanym odgórnie. W odniesieniu do produkcji przedwojennej wydajność przedsiębiorstw wynosiła zaledwie 20–30%. Wzrastające koszty produkcji pociągały za sobą wzrost cen, który jednak nie powodował zwiększenia rentowności zakładów. Deficyt przedsiębiorstw państwowych narażał, co dotykowo obciążało skarb państwa. W wyniku czego dochody państwa nie pokrywały wydatków. Złem konicznym stało się zwiększenie emisji pieniądza, czego efektem w drugiej połowie października był duży wzrost cen, szczególnie artykułów przemysłowych. Nic więc dziwnego, że doprowadziło to do nasilania się zjawiska „nożyc cen” na niekorzyść produktów rolniczych. Wzrost inflacji próbowano bezskutecznie zahamować rygorystyczną deflacją w sektorze budżetowo-administracyjnym¹.

¹ Krakowski Oddział Państwowego Banku Rolnego świadomy trudnej sytuacji zgłosił do Centrali w Warszawie dwa postulaty, których realizacja miała umożliwić wyjście Polski z trudnej sytuacji gospodarczej. Po pierwsze, należało poprawić rentowność państwowych zakładów. Po drugie, konieczne było zaprzestanie dalszego szycanowania i dyskryminowania prywatnej przedsiębiorczości, przy równoczesnym faworyzowaniu przedsiębiorczości państwowej i spółdzielczej (Sprawozdanie ekonomiczne... 1945).

RYNEK PIENIĘŻNY

W lutym 1945 r. krakowski Oddział Narodowego Banku Polskiego przeprowadził wymianę banknotów okupacyjnych na nowe. Z wymiany skorzystało 677 623 osoby na kwotę 34 137 tys. zł. Ponadto do depozytu przyjęto banknoty na sumę 430 149 tys. zł, czyli reaktywowaniu uległa niecała połowa. Nie oznacza to jednak, iż całkowita rezerwa kapitałowa ludności wynosiła tylko 770 mln zł. Wiele osób, szczególnie z prowincji, nie złożyło posiadanych banknotów do depozytu. Przypuszcza się, iż w rzeczywistości spadek dostępności pieniądza był większy, a aktualny wtedy obieg pieniądza, w stosunku do wcześniejszego, stanowił nie 1/2, ale 1/3. Czyli rezerwy finansowe i – co za tym idzie – siła nabywcza ludności została zredukowana o około 2/3. W tej sytuacji koniecznością stało się wyzbywanie się przedmiotów przez ludność, szczególnie tą najbiedniejszą, na rzecz osób zajmujących się handlem wolnorynkowym. Brak pieniądza na rynku był coraz bardziej odczuwalny, tym bardziej, że zostały również unieważnione rezerwy kapitałowe przedsiębiorstw znajdujące się na rachunkach firmowych. Niestety, rekonstrukcja kapitałów obrotowych następowała bardzo powoli. Powolny przyrost wkładów miał miejsce jedynie w przypadku lokat *a vista*, natomiast w przypadku wkładów terminowych i oszczędnościowych, które miały tak istotne znaczenie dla odbudowy rynku kapitałowego, nie odnotowano wpływów. Szansę na skompensowanie siły nabywczej i pobudzenie działalności produkcyjnej dostrzegano w przeprowadzeniu akcji kredytowej. Jednak nieuwzględnianie w niej pożyczek na odnowienie zniszczonych przez wojnę zapasów surowców i towarów uniemożliwiało rozpoczęcie działalności inwestycyjnej i w tym związku koniunktury gospodarczej (Sprawozdanie ekonomiczne... 1945).

Od maja do września 1945 r. następowała powolna regeneracja rynku pieniężnego. Wreszcie zaczęły funkcjonować przekazy pocztowe, w zauważalny sposób zwiększały się obroty Pocztowej Kasy Oszczędności (PKO) i – co było najbardziej istotne – odradzał się bezgotówkowy obrót, istotny dla całego systemu bankowego (Sprawozdanie ekonomiczne... 1945).

W ostatnich miesiącach 1945 r. sytuacja znacznie się poprawiła – zwiększył się obieg pieniądza, obroty przedsiębiorstw oraz ceny. Niestety, równocześnie nastąpił wyraźny spadek wkładów. Wiele było przyczyn wstrzymywania się klientów banków od lokowania, a nawet wycofywania swoich nadwyżek finansowych. Pojawiające się w tym czasie pogłoski o zamiarach przeprowadzenia dewaluacji polskiej złotówki podważyły zaufanie do niej. Wyraźnie zwiększyło się zainteresowanie dolarem amerykańskim. Jego siła nabywcza zaledwie przez kilka miesięcy wzrosła z 280 zł na 550 zł, czyli prawie o 100%. W tym czasie w Polsce dolar USA faktycznie stał się drugą walutą obiegową. Dodatkowo brak zaufania do waluty polskiej potęgowały niedawne przykre doświadczenia ze „złotymi krakowskimi” oraz narastanie obaw przed inflacją (Sprawozdanie ekonomiczne... 1945).

ZMIANA GRANIC WOJEWÓDZTWA

W 1945 r. dokonano reorganizacji granic województwa krakowskiego. Wyłączone z niego zostały cztery wschodnie powiaty: mielecki, dębicki, gorlicki i jasielski. Było to niekorzystne, ponieważ przed drugą wojną światową powiaty te przodowały w produkcji żywności,

która pokrywała zapotrzebowanie krakowsko-chrzanowskiego okręgu przemysłowego; powiaty te także za pośrednictwem Państwowych Zakładów Mięśnych w Dębicy eksportowały znaczne ilości mięsa. Pewną rekompensatą za usunięcie z województwa krakowskiego wschodnich powiatów było przyłączenie do niego powiatów miechowskiego i olkuskiego, mających odgrywać rolę zaplecza żywnościowego dla Krakowa.

W wyniku zmian granic administracyjnych województwa krakowskiego jego powierzchnia ogólna zmniejszyła się do 15 869 km², w tym powierzchnia użytków rolnych zmalała do 107 tys. ha, a gruntów ornych – do 50 tys. ha. Zmiany terytorialne oraz migracja ludności związana z działaniami wojennymi i okupacją spowodowały, iż liczba ludności województwa krakowskiego w 1945 wynosiła 2650 tys.; 70% stanowili mieszkańcy wsi. Dla porównania: według danych szacunkowych z grudnia 1938 r. w województwie krakowskim w jego starych granicach administracyjnych zamieszkiwało 2,5 mln osób, a ludność wiejska stanowiła prawie 75%. Wraz ze wzrostem ludności wzrosła także gęstość zaludnienia na 1 km² gruntów ornych – z 276 osób w 1938 r. do 314 roku 1945. Jeżeli do tego jeszcze weźmiemy pod uwagę fakt, iż rolnictwo województwa krakowskiego składało się w większości z gospodarstw karłowatych, najczęściej o ziemiach gliniastych i małym nasłonecznieniu, to zauważymy, że przeludnienie wsi krakowskiej stało się problemem o wiele dotkliwszym niż przed wybuchem drugiej wojny światowej. Wyjątkiem były przyłączone powiaty miechowski i olkuski, które jako jedyne nie należały do niedoborowych obszarów województwa pod względem żywnościowym i nie stanowiły rynku zbytu dla obszarów nadwyżkowych (Sprawozdanie ekonomiczne... 1945).

ŚWIADCZENIA RZECZOWE

Obowiązkowe dostawy produktów rolnych przez wieś pozostawały w gestii Ministerstwa Aproprowiacji i Handlu². Kierując się warunkami naturalnymi i gospodarczymi, podzielono kraj na cztery okręgi rolniczo-ekonomiczne, które następnie, w zależności od wielkości gospodarstw, podzielono na pięć kategorii. Dodatkowo każdy okręg, biorąc pod uwagę jakość gruntów (ziemie najlepsze, średnie i słabe), podzielono na trzy grupy. Jako efekt końcowy opracowano tabelę norm jednostkowych, czyli obciążenia 1 ha gruntów ornych, która w wyraźny sposób uprzywilejowywała małe i średnie gospodarstwa rolne w postaci progresywnego obciążenia³. Powiat miechowski zaliczono do II okręgu, powiaty nowotarski i nowosądecki – do IV okręgu, a pozostałe powiaty – do okręgu III. Przeciętne obciążenie woj. krakowskiego w 1945 r. w przypadku zboża wynosiło 1,8 q z 1 ha, a w przypadku ziemniaków 5 q. Świadczenia te były niższe od kontyngentów niemieckich i obejmowały 20–30% produkcji rolnej województwa.

² Szybko został opracowany preliminarz zawierający terminy i wysokości dostaw na rok 1945 – w sierpniu 10%, we wrześniu 15%, w październiku 15%, w listopadzie 20%, w grudniu 20%, w styczniu 1946 roku – 20% (Sprawozdanie ekonomiczne za miesiąc sierpień... 1945).

³ Świadczenia zboża, w zależności od okręgu i zdolności produkcyjnych, w przypadku gospodarstw do 2 ha wynosiły od 0,3 do 0,81 kwintala, w przypadku gospodarstw od 2 do 5 ha – od 0,5 do 1,62 kwintala, w przypadku gospodarstw od 5 do 10 ha – od 0,78 do 2,01 kwintala, w przypadku gospodarstw od 10 do 20 ha – od 0,9 do 2,92 kwintala, w przypadku gospodarstw o powierzchni 20 ha i powyżej – od 1,0 do 3,24 kwintala.

Województwo krakowskie w 1945 r. świadczenia rzeczowe zrealizowało w sześćdziesięciu kilku procentach. Według przedstawicieli rad narodowych oraz partii politycznych akcja świadczeń rzeczowych odbywała się bez większego oporu ze strony rolników. Przyczyny trudności w ich oddawaniu dostrzegano bardziej w słabych zbiorach spowodowanych licznymi ulewami i gradobiciem w okresie żniw oraz w braku odpowiedniej ilości środków transportu (Sprawozdanie ekonomiczne... 1945). Było to tylko częściowo zgodne z prawdą – wielkie szkody i straty były także wynikiem przemarszu wojsk radzieckich.

Jednak za główny powód wstrzymywania się rolników od obowiązkowych świadczeń należy uznać niskie ceny za dostarczane produkty oraz fakt, że otrzymywane za nie artykuły premiowe były kiepskiej jakości i najczęściej nieprzydatne. Zamieszczone w tab. 1 ceny sztywne oraz ceny wolnorynkowe wskazują, iż w bardzo wielu przypadkach cena, którą otrzymywali rolnicy od państwa, była kilkudziesięciokrotnie niższa od cen czarnorynkowych. Konieczne było podniesienie cen na produkty rolne oddawane w ramach kontyngentu, ponieważ odwoływanie się do uczuć patriotycznych rolników w dłuższej perspektywie niewiele mogło zmienić. Rolnicy dbając o wartość produkcyjną swoich gospodarstw, musieli się kierować zyskownością swoich warsztatów pracy, a nie „obowiązkiem obywatelskim”.

Tabela 1. Ceny artykułów rolnych i hodowlanych w województwie krakowskim w grudniu 1945 r.

Rodzaj artykułu	Jednostka	Cena wolnorynkowa [PLN]	Cena sztywna [PLN]
Pszenica	100 kg	2000–2800	37,50
Żyto	100 kg	1400–2000	27,50
Jęczmień	100 kg	1200–2000	27,50
Owies	100 kg	1300–1800	26,50
Proso	100 kg	2000–2500	55,00
Groch	100 kg	2500–3000	44,00
Ziemniaki	100 kg	250–500	9,00
Siano łąkowe	100 kg	300–600	8,80
Słoma żytnia	100 kg	130–400	9,00
Wieprz	1 kg żywca	100–260	1,80–2,50
Krowa	1 kg żywca	30–70	0,70–2,00
Mleko	1 l	15–25	1,50–2,00
Jaja	1 szt.	11–16	1,50–2,50
Krowa dojna	1 szt.	25 000–35 000	–
Koń roboczy	1 szt.	25 000–40 000	–

Źródło: OZ/Z Kredytowy z 2 stycznia 1946 r. Zestawienie cen artykułów rolnych i hodowlanych zostało przygotowane zgodnie z pismem Instytucji Centralnej z 14 grudnia 1945 r. (sygn. 61/SG) i zostało dołączone do Sprawozdania ekonomicznego... (1945).

Wygórowane świadczenia obowiązkowe oraz niskie ceny urzędowe produktów rolnych spowodowały, iż rolnictwo znalazło się w bardzo trudnej sytuacji, którą dodatkowo pogarszały wysokie ceny artykułów przemysłowych (tab. 2). Aby temu przeciwdziałać i zarazem nie dopuścić do większego zubożenia wsi krakowskiej, należało doprowadzić do obniżenia wolnorynkowych cen artykułów przemysłowych lub znacznie zwiększyć ich przydział po cenach reglamentowanych. Niestety, jak wynika z tab. 2, w grudniu 1945 r. różnica pomię-

dzy cenami wolnorynkowymi artykułów przemysłowych a ich cenami sztywnymi w dalszym ciągu była duża. Natomiast, ze względu na niską wydajność państwowych zakładów, nie możliwe było skierowanie większej ilości artykułów przemysłowych na wieś.

Tabela 2. Ceny artykułów przemysłowych w województwie krakowskim w grudniu 1945 r.

Rodzaj artykułu	Jednostka	Cena wolnorynkowa [PLN]	Cena sztywna [PLN]
Pług normalny jednoskibowy	1 szt.	1500–2500	510,00
Kosa o długości 85 cm	1 szt.	140–180	–
Żelazo obręczowe	1 kg	15–20	2,32
Gwoździe gontowe 2-calowe	1 kg	18–30	7,42
Szkoło okienne	1 m ²	250–450	55–70,00
Garnek emaliowany 3-litrowy	1 szt.	90–300	10,20
Superfosfat	100 kg	700–900	80,00
Saletra wapniowa	100 kg	800–1200	25,30
Węgiel orzech – kostka	100 kg	180–250	30,00
Nafta	1 l	45–60	3,65
Zapałki	10 pudełek	10–20	0,70
Mydło do prania	1 kg	150–260	–
Obuwie męskie	1 para	3000–7000	72,00
Flanela	1 m	220–280	22–30,00
Madapolam	1 m	150–260	18,00
Nici nr 50	1 szpulka	25–60	3–5,00
Cukier kryształ	1 kg	160–180	8–9,20
Sól biała	1 kg	6–16	2,45
Wódka 40-procentowa	1 l	400–600	290,00
Tytoń – machorka	1kg	400–500	–
Wiadro	1 szt.	120–180	17–22,50

Źródło: OZ/Z Kredytowy z 2 stycznia 1946 r. Zestawienie cen artykułów przemysłowych zostało przygotowane zgodnie z pismem Instytucji Centralnej z 14 grudnia 1945 r. (sygn. 61/SG) i dołączone do Sprawozdania ekonomicznego... (1945).

Bezpośrednio ze świadczeniami zbożowymi była związana kwestia przemiału zboża. Ministerstwo Aproprowizacji i Handlu, chcąc usprawnić akcję, wydało rozporządzenie, według którego prawo przemiału w młynach mieli tylko ci rolnicy, którzy wywiązali się z obowiązkowych świadczeń. Niestety, w niektórych powiatach województwa urzędy aproprowizacyjne, chcąc zaoszczędzić sobie pracy, zastosowały wobec rolników odpowiedzialność zbiorową. Wszystkie młyny zamknięto do czasu ściągnięcia wszystkich świadczeń zbożowych w danym powiecie⁴.

PRODUKCJA ROŚLINNA I ZWIERZĘCA

Zbiory produktów roślinnych w 1945 r., w porównaniu z rokiem 1944, były gorsze o 15–30%. Wydajność zbóż w różnych powiatach była różna: w przypadku żyta wynosiła 7–16 q/ha,

⁴ Krakowski Oddział PBR dopominał się zmiany tej decyzji, ponieważ były one krzywdzące dla sumiennych rolników, a ponadto unieruchomienie młynów utrudniało akcję aproprowizacyjną (Sprawozdanie ekonomiczne... 1945).

w przypadku pszenicy – 7–15 q, w przypadku jęczmienia – 8–13 q, a w przypadku owsa – 9–17 q. Według ogólnych danych w województwie krakowskim zebrano: 1750 tys. q żyta, 586 tys. q pszenicy, 384 tys. q jęczmienia i 1110 tys. q owsa. W porównaniu z rokiem 1938 wielkość zbiorów zmniejszyła się o 1762 tys. q w przypadku zbóż chlebowych i o 1278 tys. q w przypadku zbóż pastewnych.

Znaczny spadek, w porównaniu z okresem przedwojennym, w województwie krakowskim zanotowano w przypadku zbiorów ziemniaków⁵.

Ponadto zmniejszyła się także uprawa kwalifikowanych zbóż uprawnych, w porównaniu z rokiem 1943 – zbóż chlebowych z 5911 ha do 3172 ha (o 46%), zbóż pastewnych z 2382 ha do 544 ha (o 77%), okopowych z 894 ha do 74 ha (o 91%). Było to szczególnie niebezpieczne w przypadku produkcji ziemniaków. Szerzący się rak ziemniaczany nie mógł zostać zahamowany z powodu braku wysadek rakoodpornych. Dodatkową przeszkodą w zwiększeniu, a nawet utrzymaniu wielkości zbiorów ziemniaków był fakt, iż z powodu wytrzebień pogłowia bydła 415 tys. ha pól uprawnych nie mogło zostać pokryte obornikiem. Obornik był niezbędnym nawozem pod okopowe, na których opierał się płodozmiian. Przy ówczesnym wymiarze obowiązkowych świadczeń w postaci bydła rzeźnego nie było możliwe zwiększenie powierzchni nawożenia obornikiem⁶. Zmniejszanie się plonów wszystkich okopowych było szczególnie niebezpieczne dla produkcji trzody chlewnej. Uniemożliwiało zwiększenie jej obsady do stanu, który gwarantowałaby właściwe wywiązywanie się z dostaw kontyngentowych.

Z powyżej przedstawionych danych jasno wynika, iż rolnictwo krakowskie znalazło się w bardzo trudnej sytuacji. Dlatego pojawiły się postulaty dokonania redukcji kontyngentu bydła rzeźnego i trzody chlewnej do wielkości odpowiadającej możliwościom i potrzebom rolników. Obawiano się, że zły stan rolnictwa pociągnie za sobą ogólne pogorszenie się sytuacji gospodarczej całego województwa krakowskiego (Sprawozdanie ekonomiczne... 1945).

Pierwsze miesiące po wyzwoleniu to okres szczególnego wzrostu cen detalicznych żywności – pomimo silnej deflacji złotego. Utrzymywanie się wysokich cen wynikało przede wszystkim z problemów transportowych oraz z bardzo dużego spadku podaży. Na początku marca wskaźnik cen, w stosunku do przedwojennego, osiągnął 175, w kwietniu ustabilizował się na poziomie 130, z tendencją do powolnego spadku, osiągając w sierpniu poziom 82,1 – poniżej wskaźnika ze stycznia, tj. poniżej 100.

W ostatnich miesiącach 1945 r. rozpoczął się ponowny wzmożony wzrost cen, które w grudniu przekroczyły wskaźnik z kwietnia.

Rynek „sztywny”, mający być regulatorem cen artykułów żywnościowych, bardzo szybko stracił znaczenie (tab. 1). Przyczyną było sukcesywne zmniejszanie się przydziałów żywnościowych. Na kartki w I kategorii można było dostać jedynie chleb i cukier i to w minimalnych ilościach. Pozostałe produkty były dostępne tylko wtedy, gdy nadszedł jakiś nadzwyczajny transport UNRR-y. Nastąpił także bardzo duży spadek zaopatrzenia zbożowego. Konsumpcja ziarna zbożowego przed wojną na terenie województwa krakowskiego w przeliczeniu na jed-

⁵ W porównaniu z rokiem 1938 wielkość zbioru zmniejszyła się o 5500 tys. q – wyniosła 12 036 tys. q (Sprawozdanie ekonomiczne... 1945, Sprawozdanie ekonomiczne... za miesiąc sierpień 1945 r.)

⁶ Wielkość kontyngentu w bydle rzeźnym w latach 1945–1946 była równa wielkości przychówku w ciągu roku (Sprawozdanie ekonomiczne... 1945).

nego mieszkańca, w miastach wynosząca 224 kg, a na wsi 233 kg, zmniejszyła się w 1945 r. o około 100 kg na osobę (Sprawozdanie ekonomiczne... 1945).

Na terenie województwa krakowskiego w 1945 r. było 86 082 koni, 352 188 sztuk bydła, 41 827 trzody chlewnej, 43 169 owiec i 35 373 kóz. W porównaniu ze stanem z roku 1938 liczba koni powyżej 3 lat spadła z 15,3 do 5,5, bydła powyżej 2 lat – z 66 do 22 szt., a trzody chlewnej powyżej 6 miesięcy – z 12 do 2 szt. na 100 ha gruntów ornych. Ogólnie straty w stanie pogłowia, powstałe w województwie krakowskim w wyniku okupacji, stanowiły około 40% stanu przedwojennego (Sprawozdanie ekonomiczne... 1945).

Ceny zwierząt i artykułów zwierzęcych w roku 1945 kształtowały się analogicznie do cen artykułów roślinnych.

Wkrótce po ustaniu działań wojennych nastąpiło sukcesywne uaktywnianie przetwórstwa rolnego. Pod koniec roku 1945 na terenie województwa krakowskiego działało już 90% zakładów przetwórczych. W większości była to sieć spółdzielczych instytucji. Na terenie województwa były 104 spółdzielnie, w tym najwięcej spółdzielni mleczarskich – 91, następnie piekarskich – 3, żywca i przemiału – 2, browarniczych i innych przetwórczy – 3, przetwórczy jarzynowo-owocowych – 2, pozostałych – 2⁷. Młynów handlowych było około 60; ich zdolność przemiałową oceniano na około 20 tys. t zboża miesięcznie. Uzupełniały je mniejsze młyny gospodarcze, których było ponad 500. Poza tym na terenie województwa i samego Krakowa działało kilkanaście zakładów produkujących marmoladę, soki owocowe oraz kilka wytwarzających kawę zbożową i cykorię. Podobnie został uruchomiony przemysł cukrowniczy i gorzelniany. Jednak ze względu na braki w częściach do maszyn, brak sprzętu laboratoryjnego oraz niedostatek węgla i surowców, które fabryki były zmuszone zakupywać na wolnym rynku, założenia produkcyjne na rok 1945 nie zostały zrealizowane (Sprawozdanie ekonomiczne... 1945).

PODSUMOWANIE

Rolnictwo województwa krakowskiego w 1945 r. znalazło się w bardzo trudnej sytuacji. Aby temu przeciwdziałać i zarazem nie dopuścić do większego zubożenia wsi krakowskiej, należało: podnieść ceny na dostarczane produkty rolne w ramach świadczeń obowiązkowych, na artykuły premiowe przeznaczać produkty przemysłowe lepszej jakości i bardziej przydatne dla rolników oraz doprowadzić do obniżenia wolnorynkowych cen artykułów przemysłowych lub w znaczny sposób zwiększyć ich przydział po cenach reglamentowanych.

Ważne było także dokonanie redukcji kontyngentu bydła rzeźnego i trzody chlewnej do wielkości odpowiadającej możliwościom i potrzebom rolników. Przy ówczesnym wymiarze obowiązkowych świadczeń w postaci bydła rzeźnego nie było możliwe zwiększenie powierzchni pokrycia obornikiem. Prowadziło to do zmniejszania się plonów wszystkich okopowych, co było szczególnie niebezpieczne dla produkcji trzody chlewnej. Uniemożliwiało to zwiększenie jej obsady do stanu, który gwarantowałby wywiązywanie się z dostaw kontyngentowych.

Rolnictwo województwa krakowskiego duże nadzieje wiązało z reformą rolną oraz z odbudową zabudowań gospodarskich zniszczonych w wyniku działań wojennych. Niestety, do

⁷ Do końca roku 1945 spośród nich nie zostało uruchomionych jeszcze tylko 17 spółdzielni.

realizacji zadań wynikających z reformy rolnej nie wykorzystano istniejących ośrodków spółdzielczych. Jedynym wykonawcą miała być Samopomoc Chłopska przy wsparciu szerokich mas chłopskich. Jej rola miała polegać nie tylko na zorganizowaniu rolników, ale także na pośredniczeniu w sprzedaży płodów rolnych i artykułów przemysłowych pomiędzy właścicielami indywidualnych gospodarstw rolnych a robotnikami; było to bardzo niekorzystne dla rolników.

PIŚMIENNICTWO

- Czubiński A.** 2005. Historia Polski XX wieku. Poznań, Wydaw. Poznańskie.
- Roszkowski W.** 2003. Najnowsza historia Polski 1945–1980. Warszawa, Świat Książki.
- Jezierski A., Leszczyńska C.** 2001. Historia gospodarcza Polski. Warszawa, Key Text.
- Kaliński J., Landau Z.** 2003. Gospodarki Polski w XX wieku. Warszawa, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Landau Z., Roszkowski W.** 1995. Polityka gospodarcza II RP i PRL. Warszawa, PWN.
- OZ/Z Kredytowy z 2 stycznia 1946 r. do Państwowego Banku Rolny, Instytucja Centralna, Biuro Ekonomiczne Warszawa.** Kraków, Archiwum Państwowe w Krakowie.
- Sowa A.L.** 2001. Od Drugiej do Trzeciej Rzeczypospolitej (1945–2001). Kraków, Oficyna Wydawnicza, 9–81.
- Sprawozdanie ekonomiczne oddziału krakowskiego Państwowego Banku Rolnego za miesiąc sierpień 1945 roku.** 1945. Kraków, Archiwum Państwowe w Krakowie.
- Sprawozdanie ekonomiczne oddziału krakowskiego Państwowego Banku Rolnego za rok 1945.** 1945. Kraków, Archiwum Państwowe w Krakowie.

